

А. С. Близнюк,  
канд. філол. наук

УДК 002.2(477.42)“312”

## Сучасне книговидання Житомирщини: стан, проблеми, перспективи

*У статті розглядається стан видавничої справи на Житомирщині, подаються статистичні відомості щодо випуску друкованої продукції, основні проблеми галузі, детально досліджується дотримання видавничих стандартів. Проаналізовано майже два десятки дитячих видань, вказано на типові помилки у них.*

*Ключові слова:* видавнича справа, видавничі стандарти, помилки, шрифт, ілюстрація, вихідні відомості, апарат видання.

**Вступ.** Об'єктом нашої наукової розвідки став стан видання книг у Житомирській області. На нашу думку, показовими є результати аналізу книговидання не лише у традиційних центрах друкування книги з їхніми давніми традиціями, а на периферії, у регіонах, де видавництва з'явилися порівняно нещодавно, у 90-х рр. ХХ ст.

**Методи дослідження.** Основні методи, які ми використовували у дослідженні: емпіричні (спостереження та опис), теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, порівняння), робота з документами, інтерв'ю.

**Результати й обговорення.** У Житомирській області, за даними Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю обласної державної адміністрації, станом на 01.01.2014 працюють понад 40 підприємств поліграфії та видавництва. Із них – 11 друкарень, 19 видавництв, решта – поліграфічні підприємства. Усі вони у 2013 р. видали 615 назв книжкової продукції загальним накладом 283,9 тис. прим., зокрема 234 назви книг та збірок місцевих авторів загальним накладом 42 тис. прим.

На Житомирщині, як і в інших областях України, задля збільшення асортименту місцевої книжкової продукції та підтримки книговидання діє Програма випуску соціально значущої літератури місцевих авторів. У рамках програми у 2013 р. випущено 14 книг на суму 235,866 тис. грн з обласного бюджету. У 2014 р. на розгляд експертної ради планується представити понад 40 книговидавничих проектів.

В області станом на 01.01.2014 функціонує 241 підприємство книготоргівлі різних форм власності. Із них – 24 спеціалізовані книжкові магазини, 49 відділів у магазинах, 54 кіоски, 105 прилавків та 9 павільйонів. Крім того, продаж книжкової продукції здійснюється у приміщеннях поштового зв'язку, магазинах проми-

слових товарів тощо. Значна частина «книжкових прилавків» – це відділи з продажу канцелярських товарів, де реалізується незначний відсоток книжкової продукції, зазвичай дитячої літератури. В області широко розповсюджена виїзна торгівля, також використовуються пересувні лотки, що мають в асортименті серед інших товарів книжкову продукцію. В останні роки книги дедалі частіше замовляють поштою та через інтернет.

Книжковий ринок області заповнений продукцією іноземного виробництва, яка за рахунок вдалого співвідношення ціни та якості приваблює та задовольняє читачів. Натомість дороги за собівартістю українські книги користуються меншим попитом, через що страждає вітчизняний виробник.

Матеріально-технічна база підприємств видавництва області не відповідає сучасним вимогам, імпортне обладнання зношене на 90 %, за частини до нього в Україні не випускаються. У березні 2013 р. на сесії Житомирської обласної ради було прийнято рішення про виділення з обласного бюджету 1,5 млн грн на оновлення технічної бази комунального книжково-газетного видавництва «Полісся». Станом на 01.01.2014 кошти не використані, бо пропозиції конкурсних торгів, які надійшли до видавництва, перевищили виділену суму.

Українське застаріле обладнання не дає можливості комунальним поліграфічним підприємствам випускати конкурентноспроможну продукцію ні за якісними, ні за вартісними показниками, у зв'язку з чим зменшується кількість замовників, падають обсяги виробництва. Як результат, частина періодичних видань, зареєстрованих в області, які прагнуть покращити свій дизайн, стати привабливішими для читача, видаються за межами області, зокрема у Вінниці, Тернополі, Києві.



Таким чином, одна з основних причин складного становища видавничої справи на Житомирщині, як і в будь-якому іншому провінційному центрі друкування книг, де видання літератури було налагоджено в період незалежності, – вкрай застаріле обладнання та брак коштів. Але, на превеликий жаль, не лише матеріально-технічний складник не дає змоги розвиватися видавничій справі в регіонах. Величезну роль відіграє людський чинник, кадри, зокрема виконання ними своїх професійних обов'язків. Якщо театр починається з гардеробу, то книга – з дотримання стандартів.

Один із парадоксів сучасного розвитку українського книговидання полягає в тому, що в такій важливій ділянці роботи, як практичне застосування видавцями стандартів, панує повне безладдя, хаос та безвідповідальність. На сучасному етапі неякісно підготовлена та випущена книговидавнича продукція дедалі більше заповнює український простір.

Оскільки механізм штрафних санкцій за порушення вимог видавничих стандартів у нашій державі практично не діє (хоч і прописаний у відповідному законодавстві), можливо, ефективнішим стало б протилежне рішення – запровадити механізм пільг для найбільш «дисциплінованих» видавців.

За радянських часів помилки у видавничій продукції були надзвичайно рідкісним, ексклюзивним явищем [1]. Сьогодні допущення помилок, а також порушення видавничих стандартів стають прикрою та звичною нормою.

Не дотримуються цих норм видавці не лише дешевої, масової продукції, що сьогодні користується величезним попитом, але й дорогих навчальних видань (підручників, посібників, спеціалізованих видань тощо), які повинні бути прикладом дотримання всіх видавничих стандартів. Тож ця проблема є актуальною та потребує серйозних рішень.

На сучасному етапі видавничий ринок України, зокрема Житомирщини, потребує висококваліфікованих фахівців, які б добре володіли навичками та вміннями редактора, знанням редакторського фаху та були б компетентними у стандартизації видавничої справи.

Практика засвідчує, що сьогодні у більшості видавництв Житомирщини видання друкуються з грубими помилками як у самому тексті книги, так і в її оформленні. Професійно ставляться до своєї роботи, дотримуючись стандартів, лише кілька видавничих організацій, що розпочали свою діяльність ще у радянські часи. Їхні працівники не лише почали працювати у 80–90-х рр. ХХ ст., але й тоді ж отримали спеціальну середню чи вищу освіту.

Викладачі кафедри видавничої справи, редагування та основ журналістики Житомирського

державного університету ім. Івана Франка разом зі студентами протягом кількох останніх років вивчали ситуацію у видавничій сфері Житомирщини, виконували курсові та дипломні роботи, брали участь у журі різноманітних обласних конкурсів, пов'язаних із книгою. Вважаємо, що проблеми, які характерні для видавничої галузі області, є типовими для інших регіонів України, де видавництва з'явилися порівняно нещодавно, у 90-х рр. ХХ ст.

Найважливішою проблемою сучасних регіональних видавництв є брак коштів. Саме через недостатнє фінансування в редакціях відбувається суміщення професій, скорочуються посади редакторів, літературних редакторів тощо. Брак коштів зумовлює неможливість придбання нового чи навіть вживаного виробничого обладнання (що і трапилося з житомирським комунальним книжково-газетним видавництвом «Полісся»).

Намагаючись вижити у скрутних обставинах, видавництва навіть друкують книги без проведення власного додрукарського процесу. Рукопис до друку готує сам автор, тобто він редагує текст, робить верстку, оформлює титул, зворот титулу та останню сторінку, а видавництво лише друкує видання, скромно вказуючи на звороті титулу чи на останній сторінці: «Надруковано з оригінал-макету автора». Такі послуги, звичайно, набагато дешевші за послуги видавництва з проведенням додрукарського процесу. Дешевизна приваблює замовника.

Наступна причина є досить несподіваною. У певної частини приватних видавництв відсутні брошури з текстами видавничих стандартів. Керівники таких приватних фірм навіть не бажають говорити про необхідність придбання стандартів, зауважуючи, що «це зайві витрати». Як свідчить досвід, подібна ситуація характерна не лише для регіональних приватних видавництв, але й певної частини столичних видавничих організацій.

Ще одна, на нашу думку, суттєва причина, яка зумовлює недотримання видавничих норм та стандартів видавничими фірмами, – неможливість відповідних служб в управліннях преси чи департаментів зі зв'язків з громадськістю реально покарати видавництва, що порушують норми.

На нашу думку, становище видавничої справи можна оцінити, проаналізувавши дитячу книгу. Адже саме дитячі видання апіорі повинні бути взірцем грамотності та якості інформаційного наповнення. Для аналізу ми взяли книжкові видання для дітей провідних дитячих авторів м. Житомира, надруковані у житомирських видавництвах: приватному краєзнавчому видавництві «Волинь», ПП «Рута»,



ОП «Житомирська облдрукарня», комунальному книжково-газетному видавництві «Полісся», ПП Свінцицька О. М., ПП Пасічник М. П. та ін. Ми свідомо не подаємо назв книг, їх авторів та видавництва, які друкували ці видання, бо недоліки у них практично однакові. Зауважимо, що єдиним приємним винятком є комунальне книжково-газетне видавництво «Полісся», яке працює за стандартами, тому видання виходять у світ практично без помилок.

**1. Якість матеріалів.** Виготовляючи друковану продукцію для дітей, житомирські видавництва використовують офсетний папір, що зазначається на прикінцевих сторінках видання. Але якість паперу не завжди висока. Спостерігається великий коефіцієнт його просвічуваності, що свідчить про недостатню щільність та про прагнення видавців зекономити на матеріалах. Деякі видавництва використовують крейдований папір (глянцевий вид) для блоку видання, що перешкоджає зручному читанню тексту та може призвести до порушення зору в дитини. Білість паперу майже всіх досліджених видань перевищує показник 70–88 %. Зменшуючи витрати та замовляючи папір недостатньої щільності або занадто великої білості, видавці та автори нехтують здоров'ям своїх читачів та псують зовнішній вигляд книги [2; 3].

**2. Якість шрифтового оформлення та поліграфічного відтворення тексту.** Використання виворітного шрифту у виданнях для дітей заборонене. Проте у низці друків за редакцією та художнім оформленням автора ця вимога порушується, адже використовується виворітний шрифт як на обкладинці, так і у книжковому блоці. Також не дотримано вимог про кількість переносів на одній сторінці. Текст надруковано кольоровими фарбами на кольоровому тлі, що не дозволяється за стандартом. Шрифт основного тексту у виданнях не відповідає вимогам до шрифтів для тієї чи тієї групи читачів. Не дотримано норм щодо мінімальної довжини рядка, відстані між колонками, розміру кегля, ширини корінцевого поля двох суміжних сторінок видання [4].

**3. Ілюстративний матеріал.** У деяких виданнях як ілюстрації письменники використовують дитячі малюнки без обробки їх комп'ютерними програмами. Тому на сторінки потрапляють брудні та зім'яті альбомні листки, на яких малювали діти, або з'являється світло-рожеве тло (у зображеннях метеликів на кожній сторінці), якого не повинно бути. А на одному з малюнків видно телефонний номер, який забули стерти. В інших виданнях одні зображення підписані, інші – ні, що порушує цілісність художнього оформлення. Відстань текстівок від ілюстрацій – менш ніж 4 мм, що не від-

повідає вимогам. У деяких книгах для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку ілюстративність видання низька і становить менше 30 %, хоча повинна бути не меншою за 75 %. Порушено вимогу стандарту щодо розташування тексту, розрахованого на сприйняття наймолодшої групи читачів, лише знизу ілюстрації. На деяких зображеннях видно риси, схожі на ті, що з'являються після неякісного копіювання та роздрукування фотографій [3; 4].

**4. Вихідні відомості та апарат дитячих видань.** Назва у різних місцях видання (на титулі, у надвипускних даних, на обкладинці, палітурці, корінці видання) повинна бути однаковою. У певній частині друків назви у вказаних місцях різні. Порушено норми подання та розташування УДК, ББК, авторського знака та ISBN. У бібліографічному описі часто відсутній авторський знак. На останній сторінці видання та третій сторінці обкладинки розміщено вірші, деякі вихідні дані наведено лише на четвертій сторінці обкладинки – це наклад та назва видавця. Хоча у випускних даних повинні бути адреса видавництва, формат, відомості про внесення видавця і виготовлювача видавничої продукції до Державного реєстру України та ін. У деяких книгах на титулі, окрім надзаголовкових та підзаголовкових даних, відомостей про автора, назви видання і вихідних даних, міститься ще й зміст видання та коротка анотація. Рік друкування книги, вказаний на обкладинці, не збігається з роком на титулі. У надвипускних даних не зазначено вид видання, адресу видавництва, не наведено відомості про внесення видавця і виготовлювача видавничої продукції до Державного реєстру України. У змісті видань назви віршів не завжди відповідають вказаним сторінкам [5].

**5. Типові помилки.** Про різні види помилок писали А. Капелюшний [6], З. Партико [7] та інші вчені. Це найпоказовіший критерій неякісної підготовки книг до друку, зокрема, коли:

- пропущено рядки, що порушує логічний зв'язок речень у вірші;
- наявні орфографічні помилки: «Лісовик із лісу зник: Вижити із дому» (замість «вижили»), «Чим не корова величава...» (замість «корона»), «для допотливих дітей та батьків» (замість «допитливих»), слово «гравюра» надруковано з апострофом;
- використовуються русизми: «Удав сміється: – Красота! Роблю зарядку для хвоста!» (замість «краса»);
- псевдонім «Леся Українка» подається так: «Л. Українка»;
- замість тире ставиться дефіс та навпаки;
- в одному словосполученні використовують-ся різні види лапок;



- неправильне нарощення літер після цифри: «Вид. 4-е» (замість «Вид. 4-те»);
- назва премії «ім. Наталії Забіли» розірвана на два рядки: слово «ім.» в одному рядку, а ім'я – в іншому;
- ініціали особи не відділяються пробілом від прізвища.

Грамотно оформлене видання без помилок формує високу інформаційну культуру дитини. Тому книга повинна бути для читачів взірцем досконалості, проте щоб досягти її, житомирським видавцям потрібно раціонально розподіляти обов'язки та дбати про достатню кваліфікацію своїх працівників.

**Висновки.** Проаналізувавши 17 дитячих видань різних житомирських видавництв, можна говорити про наявність на видавничому ринку Житомира бракованої друкованої продукції для дітей. Їх шрифтове та художнє оформлення, вихідні відомості потребують суттєвого вдосконалення, а матеріали для виготовлення друкованої продукції – ретельнішого відбору. Дбаючи про власний авторитет, видавець повинен слідкувати за тим, щоб у виданнях не допускалися помилки. Адже дитина, в якій ще не сформовані знання про те, як має бути правильно, запам'ятовує неправильний варіант написання чи вживання того або того слова. Для уникнення недоліків у процесі виготовлення книг та брошур і з метою підвищення безпеки видання для здоров'я дитини кожен видавець повинен дотримуватися норм чинних видавничих стандартів.

1. *Студенюк І. П.* Основи стандартизації та сертифікації товарів і послуг / І. П. Студенюк, Ю. М. Ажнюк, І. М. Чучка // Опорний конспект. – К. : Кондор, 2007. – С. 15-16

2. *СОУ 22.2-02477019-07:2007.* Поліграфія. Підручники і навчальні посібники для середніх загальноосвітніх навчальних закладів. Загальні технічні вимоги : офіційне видання. – К., 2007. – 23 с.

3. *СОУ 22.2-02477019-11:2008.* Поліграфія. Видання для дітей. Загальні технічні вимоги : офіційне видання. – К., 2008. – 33 с.

4. *ДСанПІН 5.5.6-138-2007.* Державні санітарні норми і правила. Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей : офіційне видання. – К., 2007. – 14 с.

5. *ДСТУ 4861:2007* Видання. Вихідні відомості : офіційне видання. – К., 2009. – 46 с.

6. *Капелюшний А. О.* Стилiстика й редагування / А. О. Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2002. – 576 с.

7. *Партико З. В.* Загальне редагування / З. В. Партико. – Львів : ВФ «Афіша», 2006. – 416 с.

8. *Графічні техніки в ілюстрації дитячої книги [Електронний ресурс].* – URL: <http://poglyad.com/blog-21/post-187>.

9. *ГСТУ 29.4-2001.* Обкладинки та палітурки. Типи : офіційне видання. – К., 2008. – 5 с.

10. *ГСТУ 29.5-2001.* Видання книжкові. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги : офіційне видання. – К., 2001. – 12 с.

11. *ДСТУ 3017-95.* Видання. Основні види. Терміни та визначення : офіційне видання. – К., 1995. – 47 с.

12. *ДСТУ 3018-95.* Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення : офіційне видання. – К., 1995. – 14 с.

Подано до редакції 15. 05. 2014 р.

#### **Blyznyuk Andriy. Contemporary Book Publishing of Zhytomyr Region: state, problems and perspectives.**

The article deals with the state of publishing industry in Zhytomyr region, the author indicates the basic statistical information which concerns the publishing industry and its main problems. It analyses the use of publishing standards. The researcher has analyzed about twenty children's publications, pointing out the typical mistakes in them.

**Keywords:** publishing industry, publishing standards, mistakes, type, illustration, imprint, back matter.

#### **Близнюк А. С. Современное книгоиздание Житомирщины: состояние, проблемы, перспективы.**

В статье рассматривается состояние издательского дела в Житомирской области, представлены статистические данные относительно выпуска печатной продукции, основные проблемы отрасли, подробно исследуется соблюдение издательских стандартов. Проанализированы почти два десятка детских изданий, указаны типичные ошибки, обнаруженные в них.

**Ключевые слова:** издательское дело, издательские стандарты, ошибки, шрифт, иллюстрация, выходные сведения, аппарат издания.